

Реферат на тему: "Жуковський Василь Андрійович"

Василь Жуковський

Реферат з світової літератури

Жуковський Василь Андрійович — життя та творчість

ЖУКОВСЬКИЙ, Василь Андрійович (29.1(9.11). 1783, с. Мишинське Білівського угіддя Тульської губ.— 12(24).IV.1852, Баден-Баден, Німеччина; похований в Петербурзі в Олександрівській лаврі] — поет, перекладач. Батько — Панас Іванович Бунін, поміщик Тульської губ., власник с. Мишинське, мати — Сальха, туркеня по походженню, узята в полон росіянами при штурмі Бендер у серпні 1770 р. Відповідно до сімейних переказів, була привезена в Мишинське і подарована Буніну одним з його кріпаків, учасником російсько-турецької війни. По інших даних, Сальха була узята в полон майором К. Муфелем, що віддав її "на виховання" А.І.Буніну. Одержавши при водохрещенні ім'я Єлизавети Дементіївни Турчанінової, вона майже безвиїзно жила в Мишинському спочатку як нянька при молодших дітях Бунін, а потім — домоправительки (економки). Народжений нею в 1783 р. син був за бажанням А.І. Буніна усиновлений Андрієм Григоровичем Жуковським (який жив "на хлібах" у Буніних). Це дозволило Ж. уникнути долі незаконнонародженого, але для одержання дворянства треба було зарахування малолітнього Ж. на фіктивну військову службу (в Астраханський гусарський полк). Згідно даних "формулярного списку" поета, у 1789 р. він отримав прапорщика, що надавало право на дворянство. У цьому ж році А.І.Бунін звернувся в Тульські депутатські дворянські збори з проханням про "внесення роду Василя Андрійовича Жуковського" у відповідний розділ дворянської родовідної книги Тульської губ. Клопотання А.І.Буніна було задоволено, подальша "військова" служба втратила зміст, і в листопаді 1789 р. Ж. був звільнений "по проханню своєму від служби".

Початкове навчання Ж. одержав у колі родини Буніна, де ріс на правах вихованця. У збереженій програмі Автобіографічних записок (1806) Ж. згадує про свого "першого вчителя", німця-гувернера Якіма Івановича, що за неучтв і жорстоке звертання з юним вихованцем був вигнаний з будинку Буніна. При переїзді сімейства на зимовий час у Тулу Ж. навчався в приватному пансіоні Х.Ф.Роді (1790), після закриття якого хлопчика відправили в Головне народне училище (1792). Виключений з училища директором Ф.Г.Покровським "за нездатність", Ж. продовжував навчання в тульському будинку В.А. Юшкової (зведеної сестри і хресної матері майбутнього поета) разом з її дочками і племінницями. У будинку Юшкових, в атмосфері широких культурних інтересів цієї родини, що займала видне місце в утвореному тульському суспільстві, Ж. уперше прилучився до літературної творчості. Для постановки на домашній сцені ним у 1794-1795 р. були складені трагедія "Камілл, чи Звільнення Рима" і написана по

мотивах роману Сен-П'єра п'єса "Павло і Вірґінія". Добутки ці, учнівські наслідування п'єсам в античному і сентиментально-мелодраматичному роді, що наводнював тоді репертуар столичних і провінційних театрів, не збереглися і відомі лише в переказах А. П. Зонтаг (родички і подруги дитячих років поета).

Після смерті А.І.Буніна в березні 1791 р. турботи про підростаючий Ж. узяла на себе М.Г.Буніна, що розділила їх з рідною матір'ю поета. Однак поступове усвідомлення матеріальної залежності від Буніних і нестійкості свого положення в їхній родині стало для Ж. джерелом глибоких внутрішніх переживань, що відбилися в його ліриці ("До А.І.Тургенєва", 1808, і ін.), у ранніх щоденникових записах (26 р. 1805 р.). Восени 1795 р. близькі Ж. почали нову спробу улаштувати його на військову службу, доручивши майору Д.Г.Постникову влаштувати хлопчика в Нарвський піхотний полк. З цим (нездійсненим) проектом зв'язана перша поїздка в Петербург і Стокгольм, про яку він згадує в програмі своїх автобіографічних записок. Подробиці поїздки містять дитячі листи Ж. до Єлизавети Дементіївни (грудень 1795 — лютий 1796 р.), а також записка Д.Г.Постникова до Єлизавети Дементіївни (20 грудня 1795 р.). Питання про подальшу долю юного Ж. було вирішено остаточно в 1797 р., коли він був визначений у Шляхетний пансіон при Московському університеті. Перебування в пансіоні (1797-1800) — найважливіший період творчого формування майбутнього поета, що знаходить тут близьке йому за духом дружнє середовище ("тургенівський кружок" — ядро майбутнього Дружнього літературного суспільства), досвідчених, шановних наставників (А.А.Прокоповича-Антонського, І.П.Тургенєва, М. Баккаревича й ін.), під керівництвом яких Ж. успішно освоює навчальну програму (поряд з навчанням основам первісних знань які включають курс "вищих наук" — російську і всесвітню історію, стародавності, право природне, у викладанні яких позначався вплив ідей російського і європейського просвітництва), ретельно вивчає мови, проходить ґрунтовну літературну підготовку (як особливі предмети в пансіоні викладалися "словесність" і "твори", заохочувалися спроби самостійної творчості, для керівництва якими були організовано "Збори вихованців університетського Шляхетного пансіону". Ж. став одним з активних учасників цього суспільства й альманаху, що випускається ним, "Ранкова зоря"). Велика увага приділялася характерно-естетичному утворенню вихованців: ідеали морального самовдосконалення і діяльної філантропії, культ особистих і цивільних чеснот знаходили відзвук у душі майбутнього поета, стимулювали потребу до літературної творчості. Перший друкований добуток Ж. — ліричний вірш "Травневий ранок" (1797) — сполучить традиційні образи похвальної оди "із сентиментально-меланхолійними" мотивами в душі поезії І.Дмитрієва, якого Ж. називав згодом своїм першим вчителем у поезії.

Написані за роки навчання в пансіоні твору Ж. носять багато в чому учнівський, несамотійний характер, хоча і свідчать про смак і дарування юного поета, що наслідує "корифеям" російського класицизму — Ломоносову, Державіну і Хераскову. По більшій частині це урочисті оди "на випадок" або речі, призначені для щорічних пансіонних актів і виступів у "Зборах вихованців..." ("Могутність, слава і благоденство Росії", 1799;

слово "Про початок суспільства, поширенні і про обов'язки кожної людини щодо суспільства", 1799, "Світ", 1800). або вірші і прозаїчні уривки на задані наставникам теми морально-етичного і патріотичного характеру ("Благоденство Росії, створене великим її самодержцем Павлом Першим", 1797; "Чеснота" ("Під зоряним дахом тихо ночі"), 1798; "Чеснота" ("Від світла світел промінь народився"), 1798; "До Надії", 1800, і ін.). Ж. сприймає і нові літературно-естетичні віяння, зв'язані із сентименталізмом і перед романтизмом карамзіністської користі, випробує вплив поезії росіянина оссіанізма. Зразки добутків подібного роду були рясно представлені на сторінках "Приємного і корисного часу", "Іппокрени" і ін. сучасних російських журналів, що служили вихованням настільними книгами. У пансіоні були закладені перші основи просвітительських поглядів Ж., що стали фундаментом його філософсько-естетичної концепції в зрілому віці. Одним із кращих учнів Ж. закінчує пансіон зі срібною медаллю в грудні 1800 р. На поч. 1801 р. Ж. разом з А. Тургенєв, А.Ф.Воейковим, А. Ф. Мерзляковим, С. Родзянко і ін. організує "Дружнє літературне суспільство", що проіснувало менше року (січн.— лист. 1801 р.), але яке зіграло помітну роль у твердженні нових (романтичних) принципів у російській літературі. Участь Ж. у діяльності "Суспільства..." було значним. Відомі його твори, вимовлені на засіданнях "Суспільства...": "Про дружбу", "Про пристрасті", "Про щастя" — програмні виступи, що характеризують морально-етичний кодекс його учасників, що бачили свою мету в служінні "істині і чесноті" за допомогою "красного письменства", в ознайомленні російських читачів з досягненнями новітньої європейської літератури. Ці установки допомагають усвідомити, чому в 1801 р. у творчості Ж. переважають переклади, головним чином, з Коцебу, що відбиває захоплення ним у "Дружному літературному суспільстві" ("Хлопчик біля струмка", 1801; "Корольова Ільдєгерда", 1801; п'єса "Помилковий сором" і ін.). До 1801 р. відноситься і 1-я (згодом цілком перероблена) редакція "Сільського цвинтаря" (з Т. Грея). Особисте знайомство з Дмитрієвим, а потім і з Карамзіним закріплює зв'язки починаючого літератора із сентименталізмом і сприяє поступовому відходу від жанрів класицизму й остаточному твердженню в його поезії нових естетичних принципів. У цьому ж році Ж. надходить на службу "городовим секретарем" у московську Головну соляну контору, що згодом назве "дурною". Байдушність Ж. до своєї чиновницької "посади", а ще в більшому ступені — зайнятість літературою викликали "невдоволення" його начальника. Це привело Ж. до конфлікту, що закінчився —арештом поета, що надовго відвернули його від подальших спроб визначитися на службу. Відразу після звільнення з-під арешту Ж. подає у відставку і їде в Мишинське з наміром цілком віддати себе літературній діяльності.

1802-1807 р. Ж. проводить в основному в рідних краях, лише зрідка приїжджав в Москву для "влаштування своїх літературних справ (основним "заробітком поета були переклади) і зустрічі з московськими літераторами і друзями. На ці роки приходить пора інтенсивної самоосвіти. Прагнучи заповнити свої пробіли і недоліки систематичних знань, отриманих у пансіоні, він багато читає, складає великий план творчих занять (див.: "Розпис у всякому роді кращих книг, з яких більшої частини

повинно зробити екстракти", 1805), робить великі виписки з теоретичних праць європейських естетиків (Лагарпа, Батте, Руссо, Мармонтеля, Тарве, Ешенбурга і ін.), складає "Конспект по історії літератури і критики" (1805-1810), "Теорію поезії" (1805), у якій осмислює для себе процес світового літературного розвитку, виробляє власне представлення про природу найбільш значних жанрів, про найважливіші естетичні принципи і категорії. Цей період відзначений напруженістю моральних шукань, що знайшли яскраве відображення в щоденникових записах 1804-1806 р. з їхнім заглибленим самоаналізом, програмою самовиховання і самовдосконалення, з пошуками стійких форм взаємин з навколишніми, планами на майбутнє життя і підведенням перших підсумків самотійного життя, що супроводжуються винятковою творчою активністю, різноманітним жанровим пошуком. Ж. пробує свої сили в жанрі військово-патріотичного гімну ("Пісня над труною слов'ян-переможців", 1806), байки (переклади з Флоріана, Лафонтена, Лессінга, Пфедфеля), описової поеми (план "Весни") і ін. Однак на перший план у його поетичній творчості висувається елегія. З першою елегією — "Сільський цвинтар", що став початком його самотійної літературної діяльності (так вважав сам поет), зв'язаний перший успіх, визнання в читачів, широку літературну популярність. Про це свідчить перший друкований відгук на "Сільський цвинтар", що належав Карамзину, що у своїй статті про І. Богдановича привів рядки з перекладу Ж. як приклад виразної і точної поетичної мови. Засвоєнню широкого кола прогресивних ідей, що складають літературно-естетичну основу "Сільського цвинтаря" (особливо найважливішої для нього ідеї позастанової цінності особистості), сприяло як заглиблене знайомство Ж. з добутками європейських просвітителів і близьких ним англійських сентименталістів, так і його тісне спілкування з вождями російського сентименталізму (травень 1803, Ж. провів у Снірлове під Москвою в Карамзіна, а 1 нач. 1802 р. особисто познайомився з І.І.Дмитрієв). Багатомірність художнього бачення світу, зрима відчутність поетичних образів, багатство звукової гармонії вірша, вишуканість його мелодійного малюнка, багатство ритміки — ці особливості поетичного дарування Ж., що вперше проявилися в "Сільському цвинтарі", одержують подальший розвиток в оригінальній елегії "Вечір" (1806), з набагато більшою волею і повнотою яка відобразила особистість автора, його внутрішній світ, особливості світовідчуття і особливого психічного складу. У поетичній топографії "Вечори" легко угадуються околиці Біліїва і Мишинського, в елегійних наріканнях і роздумах автора знаходять висвітлення реальні події його життя, пережиті ним іспити і втрати. Художні відкриття Ж., що визначили новаторські риси його елегій, зв'язані з твердженням біографізму як особливого методу ліричної поезії, з підвищенням ролі особистого початку в ній. Це, однак, не означало прямого відображення в поезії Ж. конкретних обставин його життя і побутових рис особистості, але сприйняття навколишнього світу в глибоко особистому плані, у співзвучності переданих поетом настроїв і почуттів умонастрою молодого покоління "Вечір" позначив перехід поета на позиції романтизму, давши перший закінчений зразок елегії нового типу. Поступово елегія одержує в Ж. і більш виразні ознаки жанру національно-

росіянина, а текст насичується гострим соціальним (і навіть політичним) змістом. Подібною тенденцією відзначена оригінальна елегія Ж. "На смерть фельдмаршала графа Каменського" (1809), що розвиває ідею невідворотності долі, неминучості відплати за вчинене (приводом до написання вірша послужило убивство Каменського, відомого своєю жорстокістю до кріпаків і збездивши себе в Прутському поході 1807 р.). Надалі Ж. прибігає до цієї жанрової форми в поворотні моменти своєї творчої еволюції, означаючи елегією важливі події свого внутрішнього життя ("Слов'янка", 1815; "Колір завіту", 1819; "Море", 1822; "Я музу юну бувало...", 1824).

Особливим етапом творчої діяльності Ж. стала участь його в журналі "Вісник Європи". Заснований Н. М. Карамзіним у 1801 р., він протягом першого десятиліття ХІХ ст. був кращим російським журналом; наприкінці 1807 р. "Вісник Європи" перейшов у руки Ж., видавнича діяльність якого сприяла проникненню на сторінки журналу добутоків у "новітньому" (романтичному) дусі. У 1808 — середині 1809 р. Ж. видавав його один, із середини 1809 по кінець 1810 р. — разом з М.Т. Каченовським, з 1811 р. журнал цілком перейшов до Каченовського, а Ж. обмежився суцільно авторською роботою в ньому. Ці роки (1808-1810) Ж. живе переважно в Москві, лише на літній час їдучи в рідні місця Орловської і Тульської губернії, (Мишинське, Біліїв, Муратово). Роки ці характеризуються надзвичайною творчою активністю в області критики ("Лист із повіту до видавця", 1808; "Письменник у суспільстві", "Про нову книгу", "Училище бідних г-жи Ле Пренс де Бомон"). У статтях докладно улаштовується програма журналу, розуміння видавцем не тільки суцільно літературних, естетичних задач, але і підкреслюється суспільне, цивільне і соціально-історичне призначення журналу, необхідність йти "урівень" з європейською освітою. У журналі поет виступає з циклом критичних етюдів, що також мають широке програмне значення ("Про байку і байки Крилова", "Критичний розбір Кантемирових сатир з попереднім міркуванням про сатира взагалі", 1810, і ін.). У плані власне художньому ці роки характеризуються перевагою інтересу до перекладу і навіть перекладу прозаїчному (з Енгеля, Гарве, Сульцера, Жанлис, Шатобріана і т.д.). Розквіт лірики, що несе в собі потенціал романтичного світосприймання, був зв'язаний з пережитим Ж. глибоким почуттям до М.А.Протасової. Відмовивши від видання журналу, Ж. у 1811 — першій половині 1812 р. майже безвиїзно живе в Муратові (маєтку Протасових) і Чорні (маєтку його друга, згодом арзамасця А.А.Плещеева) Орловської губ. Спроби поета домогтися згоди матері Маші Протасової на шлюб з її дочкою були безуспішними, принесли люблячим важкі розчарування, офарбивши в трагічні тони й інтимну лірику поета. Заміжжя Маші (1817), а потім і її рання смерть (1823) стали фіналом особистої драми поета.

Особливе значення для становлення російського романтизму мали баладні досвіди Ж., якому належить заслуга твердження цього жанру в російській поезії. Ж. прагнув створити баладу власне російську і навіть протонародну ("Людмила". Російська балада. Наслідування Бюргерової "Леноре", 1808; "Світлана", 1808-1812; "Дванадцять сплячих дів", 1817) і одночасно ознайомити російського читача з найбільш видатними добутками цього жанру в європейській поезії ("Кассандра", "Івікові журавлі", "Лицар

Тогенбург", "Кубок" і ін. балади Шіллера, "Лісовий цар" Гете, "Смальгольмський барон" В. Скотта, переклади із Саути, Уланда і т.д.).

Найбільша популярність Ж. —балладника приходить на середину 10 р. До 1816 р. відноситься почата Н.І.Гнедичим (ст. "Про вільний переклад Бюргерової балади "Ленора") полеміка про баладу, у ході якої (особливо після ст. А.С.Грибоедова) намітилася ціла програма перетворення баладного жанру в національно-росіянині, народно-поетичному дусі.

Подібними тенденціями відзначені і жанрові пошуки Ж. в області російської ідилії ("Вівсяний кисіль", "Сільський сторож опівночі" і ін. переклади з Гебеля), що поет також прагнув наситити простонародним елементом (у картинах і сценах з народного життя). Спираючись на цю традицію, затворив у "простонародному дусі" і Пушкін ("Наречений", "Потопельник", "Шотландська пісня" і ін.), що дала дуже високу оцінку баладам і ідиліям Ж., що відкривають нові шляхи в російській поезії ("Про поетичне, слово", 1828). Інтерес до жанру балади супроводжує усе творче життя Ж. (див.: "Балади і повести В. Жуковського".— Спб., 1831), виступаючи одним з найбільш характерних ін явищ романтизму, що формується.

Важливе місце у творчості Ж. займає військово-патріотична лірика, найтіснішим образом зв'язана з історичною дійсністю 800-10 рр. звертання до неї Ж. диктувалося традиційної для російської поезії зв'язком із суспільно-політичними подіями епохи. Відгуком на Аустерлицький бій стала "Пісня над труною слов'ян-переможців", трагічний реквієм російським воїнам, що упали в антинаполеонівських війнах. Широкий відзвук в поезії Ж. знайшла і вітчизняна війна 1812-1814 р. Початок війни застало Ж. у Черні, відквіля наприкінці липня 1812 р. він відправився в Москву, для того щоб вступити в народне ополчення. 10 серпня він був у чині "поручика зарахований у Московське народне ополчення і разом зі своїм полком (а потім з Головним штабом, куди перейшов Ж. на службу) проробив усю військову кампанію 1812 р.— самий важкий і героїчний період війни з Наполеоном. 26 серпня під час Бородінського бою він знаходився на полі бою, хоча і не приймав прямої участі у воєнних діях (полк його був резервним). Враження від битви знайшли відображення пізніше в мемуарному листі ("Бородінська річниця", 1839) і в ряді поетичних добутоків ("Докладний звіт про місяць", 1820, і ін.). Після залишення російською армією Москви Ж. брав участь у знаменитому кутузовському марші-маневрі, що завершився Тарутинським боєм. Виконуючи різні службові доручення Головного штабу, Ж. кілька разів приїжджав в Орел, де знаходилися рідні поета і де ним була почата робота над самим значним добутком цієї пори — "Співак у стані російських воїнів" (1812). Широке поширення, що одержало, у російській армії, цей вірш принесло Ж. славу "Росіянина Тіртея", служило цілям військово-патріотичної агітації в російській армії. З боєм під Червоном, очевидцем якого він був, зв'язаний присвячене Кутузову вірш "Вождю переможців", у якому відтворені картини панічної втечі наполеонівської армії з Росії. Разом з відбившими подальший хід воєнних дій посланням "Імператору Олександрові" (1814) цикл військово-патріотичних віршів Ж. з'явився найбільш значний з ідейно-художньої

точки зору поетичним пам'ятником російської слави 1812-1814 р. Ж. не обмежився роллю свідка і літописця Вітчизняної війни, славою поета-воїна, але виступив в ролі так званого "військового кореспондента". На початку листопада 1812 р. (після змушеного відходу А.С.Кайсарова з посади Директора похідної друкарні при Головному штабі) Ж. був притягнутий до складання звісток про бої (що друкувалися в бюлетенях друкарні) і до написання ділових паперів головнокомандуючого.

Занедужавши гарячкою після бою під Червоним, Ж. потрапив у військовий госпіталь у Вільні, де (по спогадах сучасників) ледь не вмер. Оправившись після хвороби, поет одержав тривалу відпустку і 6 січня 1813 р. повернувся до рідних, але вже не в Муратове, а в Біліїв Тульської губ. Після Довгих коливань поет приймає рішення про залишення військової служби, пояснюючи це тим, що тепер "війна не усередині, а поза Росією". Шануючи себе "правим зійти з цієї дороги", на яку його могли "кинути тільки обставини", Ж. у чині штабс-капітана виходить у відставку. Однак "військова біографія" поета залишила глибокий слід у його творчості. Вітчизняна війна, спогади про кампанію 1812 р., оцінка внеску в загальні подвиги окремих героїв війни, славні перемоги російської зброї,— одна із самих стійких тем поезії Ж. У своїх пізніх віршах на цю тему ("Російська пісня", "Бородінська річниця") він віддає данину ідеям офіційного патріотизму, але в кращих з них, таких, як "До Єрмолова" (1837), поет досягає гармонії ємного, насиченого глибокої патріотизмом змісту і граничної простоти і лаконічності форми. Своєрідним відзвуком 1832 р. стала у творчості Ж. і наполеонівська тема, що зважається тепер у широкій історичній перспективі в більш ємним, насиченим психологізмом манері ("Нічний огляд", 1836; "Чотири сини Франції", 1849).

Подальший життєвий і творчий шлях Ж. зв'язаний з Петербургом, куди після дворічного перебування в Дерпте (1815-1817) поет остаточно переселяється в травні 1817 р. З цього моменту починається зовсім нова сторінка в біографії Ж. Переїзд цей означав більш активну участь поета в столичному культурному житті (напр., у діяльності літературного суспільства "Арзамас", 1815-1818) і разом з тим став початком служби при дворі (1815) і учбово-педагогічної діяльності Ж.: поет погодився на пропозицію, що виходила від двору, прийняти на себе обов'язку читця імператриці Марії Федорівни, потім учителя російської мови великої княгині (згодом імператриці Олександри Федорівни) з 1817 р. і, нарешті, у 1826 р.— наставника спадкоємця престолу, великого князя Олександра Миколайовича (майбутнього Олександра II). Службові обов'язки не зробили, однак, з Ж. процвітаючого царського або сановника царедворця, тому що свої нові обов'язки поет-просвітитель зв'язував із прагненням виховати для Росії мудрого і широко утвореного монарха, "батька" своїх підданих, що поважає звичаї і закони своєї країни і стоїть на стражі її національних інтересів. Тому, не перериваючи своїх літературних занять, Ж. вважав свої педагогічні обов'язки загальною і важливою частиною усієї своєї діяльності, бачив у їхньому виконанні свій цивільний і громадський обов'язок. Зовнішня сторона життя поета протягом усього петербурзького періоду визначалася службою при дворі. З нею тісно зв'язані і

закордонні поїздки поета: подорож 1820-1821 р. по Німеччині (що відбилася в ряді шляхових нарисів: "Подорож по Саксонській Швейцарії", "Рафаелева мадонна" і ін.), подорож по Німеччині і Франції 1826-1827 р., почате з метою ознайомлення з новітніми педагогічними системами, а також завершальний навчальний курс спадкоємця поїздки кінця 30 р. Програмний характер носила і широко висвітлювалася в російській печатки того часу поїздка по Росії 1837 р., що тривала з травня по грудень. Приватний характер (по перевазі лікувальний) мала поїздка в Італію і Швейцарію 1832-1833 р. Протягом 20-30 р. головним місцем перебування Ж. був Петербург, у якому поет займав одне із самих помітних місць у середовищі своїх сучасників-літераторів. Однодумець і близький друг Пушкіна, Ж. був його надійним союзником у боротьбі з Булгаріним, активним і незмінним учасником видань пушкінського кола: альманаху "Північні квіти", пушкінського "Сучасника", а також інших прогресивних журналів 30 р. У 1832 р. він виступив у захист І.В. Кіріївського, журнал якого "Європеець" був заборонений Миколою І по доносі Булгаріна. Творче, духовне життя поета було нерозривно зв'язане з прогресивним соціальним середовищем і насамперед із середовищем літературно-художньої: Ж. приймали участь у долі багатьох літераторів, артистів, художників, що постраждали від сваволі влади, клопотав перед Миколою І за декабристів (Н.І.Тургенева, В.К.Кюхельбекера, А.Ф.Фон-дер-Бриггена, Ф.Н.Глінку), домагаючись зм'якшення їх участі, допомагав дружинам засуджених декабристів (А.Якушкиной, Е.П.Наришкіної й ін.). По образному вираженню П.А.В'яземського, Ж. був "Представником російської освіченості перед тронем безграмотним", клопотав перед царем за А.І.Герцена, допомагав поетам з народного середовища (А.Кольцову, Е.Мількієву), йому був зобов'язаний і своє звільнення від фортечної неволі Т.Г.Шевченко і багато інших його сучасники, що зберегли про нього світлу пам'ять. Велика і різноманітна та допомога, що Ж. робив Пушкіну: підтримував його в роки гонінь і посилення (1824-1826), неодноразово заступався за нього перед Миколою І, улагоджував намічені між ними конфлікти (напр., "справа" про відставку Пушкіна 1834р.). У листопаді 1836 р. зусиллями Ж. була відвернена перша дуель Пушкіна з Дантесом. Після трагічного двобою 27 січня 1837 р. Ж. став виконувачем духівниці умираючого Пушкіна, потім прийняв на себе турботи про його родину і про його рукописну спадщину.

Участь Ж. у справах трагічно загиблого Пушкіна поглибило внутрішній розлад Ж. із двором і царським прізвищем, що намічалось і раніше, ще під час навчання спадкоємця (див., напр., "Щоденник 1834 р."), коли спроба застосувати на практиці високі педагогічні принципи стала для Ж. джерелом трагічних переживань і глибокої духовної кризи. Відносини з російською монархією загострилися наприкінці 30 р. настільки, що, одержавши почесну відставку в 1841 р., Ж. прийняв рішення переселитися в Німеччину, де навесні 1841 р. женився на юній Єлизаветі фон Рейтерн, дочки свого старого друга художника Е. Рейтерна. З 1841 р. по самий кінець життя Ж. живе в різних містах Німеччини (Дюссельдорфі, Баден-Бадені), не перериваючи своїх зв'язків з батьківщиною. Він робить кілька спроб повернутися в Росію (особливо

наполегливо це прагнення підсилюється до кінця 40 р.), однак стан здоров'я дружини, що насувається сліпота не дозволяють йому здійснити свого наміру.

Останнє десятиліття творчої діяльності Ж. відзначено активною перекладацькою діяльністю, тягою до монументальної, епічної форми, широким інтересом до народного епосу не тільки європейських, але і східних народів. Ж. переводить "Наля і Дамаянті" (1837-1843), "Рустема і Зораба" (1846-1847), звертається до гомеровського епосу (від ранніх досвідів перекладу "Іліади", що відносяться до 1828 р., він переходить до перекладу "Одіссеї", над яким працює протягом 40 р. (вперше опублікована: Вірша В. Жуковського.— 5-вид.— Спб., 1849.— Т. VIII-IX). У 30-40 р. Ж. багато пише і переводить для дітей. У 1831 р., змагаючись з Пушкіним у Царському Селі, Ж. створює "Казку про царя Берендеї", використовуючи фольклорний запис Пушкіна, переводить "Сплячу царівну", пише жартівливу "Війну мишей і жаб", завершуючи цю лінію своєї творчості створенням у 1845 р. "Казки про Іван-царевича і Сірого Вовка". У цьому зв'язку Ж. писав: "Мені хочеться зібрати кілька казок, великих і малих, народних, але не одних росіян, щоб після видати їх, присвятивши дорослим дітям". Під "дорослими дітьми" Ж. мав на увазі народ, отже, до кінця своїх днів поет не переставав думати про необхідність мати літературу народну, що охоплює інтереси різних соціальних шарів і вікових груп. Ж. з'явився автором декількох віршів, написаних ним спеціально для дітей "першого" (тобто самого молодшого) віку — це "Жайворонок", "Пташка", "Котик і козлик", а також казки "Хлопчик з пальчик". Добутком для юнацтва, безсумнівно, є переведена з Ламот Фуку "стародавня повість" "Ундина". У числі чудових перекладів Ж.— "Шильонський в'язень" Байрона (1822) і драматична поема Шіллера "Орлеанська діва" (1817-1821). Останнім добутком Ж. став ліричний вірш "Царсько сільський лебідь" (1851), в образній формі яке відтворює трагедію поета, що пережив своє покоління і відчуває свою самотність у нову історичну епоху.